

Маліновська Наталія Василівна, к.пед.н., доцент (Рівненський державний гуманітарний університет) n.malinovska@ukr.net

ПІДГОТОВКА ЛІВОРУКОЇ ДИТИНИ ДО ПИСЬМА

Анотація. У статті досліджено проблему визначення та прийняття ліворуких дітей. Розкрито, що їх навчання набуває особливої ваги у контексті сучасної особистісно орієнтованої дошкільної освіти. Висвітлено особливості підготовки ліворукої дитини до письма в умовах закладу дошкільної освіти. Підкреслено необхідність застосування ігрового методу формування навичок письма у старших дошкільників. Запропоновано методику формування навичок письма у старших дошкільників, в основу якої покладено застосування ігор та ігрових вправ. Обґрунтовано педагогічні умови формування навичок письма у ліворуких дітей.

Ключові слова: підготовка до письма, навички письма, ліворука дитина, ігровий метод, графічні навички.

Malinovska, Nataliia Vasylivna, Ph.D. in Pedagogic Sciences, Assistant Professor (Rivne State University of Humanities) n.malinovska@ukr.net

PREPARATION OF A LEFT-HANDED CHILD FOR LEARNING TO WRITE

Abstract.

Introduction. The issue of identification and adaptation of left-handed children, their learning has been actualized in the context of modern personality-oriented education which is based on the «child centrism» principle and pedagogy of understanding. In the context of humanization and democratization of the educational system, a wide variety of existing curricula for education and training of children in pre-school and primary schools, the issue of ensuring the continuity of pre-school and early childhood educational system becomes more pressing.

Purpose. The article reveals the peculiarities of preparation of left-handed children for learning to write. The author of the article draws attention to the necessity of game method usage for formation of writing skills by the older preschoolers.

Methods. The experimental method of formation of writing skills in preschool-age children, based on the use of games and game exercises, that have been grouped into several blocks depending on the functions practiced by a child during their use: the development of visual-motor coordination, the

development of figure perception in comparison with others and constancy of perception, the development of the motor component of graphic skills. The level of fine motor skills development of the child's hands has been determined using the diagnostic task «Running along the trail».

Results. *The research consisted of two stages. The first stage was aimed at identifying the presence and nature of left-handed children, identifying the levels of formation of graphic writing skills in children, implementing comparative analysis of the readiness level to master graphic skills by right-handed and left-handed children. The second stage consisted in the experimental verification of complex pedagogical influences aimed at the formation of senior preschoolers' writing skills. The results of the study showed a general positive trend towards improvement of the performance of mastering written communication by left-handed children.*

The success of writing skills development in left-handed children has been convincingly proven in the article, mainly due to their psychological and physiological characteristics (left-handed children are more susceptible, emotional, less resistant to fatigue, they are characterized by poor hand-eye coordination, concentration complexity and switching attention, etc.).

The article substantiates the pedagogical conditions for writing skills formation in left-handed children like the game method usage for teaching the elements of writing, creation of the game developing environment and implementation of the individual approach to studying.

Originality. *A complex of exercises and tasks has been proposed during the study: writing of the elements of letters involved into a fairy-tale plot, finger gymnastics, games and play activities, various exercises in an exercise book accompanied by various toys, a series of mini classes turned into a fairy tale, working with small objects (mosaic, buttons, natural materials) provided a more productive and interesting process of teaching left-handed children the elements of writing.*

Conclusion: *Developed and experimentally tested pedagogical conditions for the formation of writing skills in left-handed children of preschool age allowed to optimize the process of preparing their hands for writing by taking into account their psychological and physiological characteristics and by implementing individual approach to each child. Based on the results of the ascertaining stage of the experiment, we concluded that majority of the preschool age children (both right-handed and left-handed) have low and medium level of development of fine motor skills of hands, visual-motor coordination and spatial representations that adversely affect the quality of writing skills development.*

Key words: *writing preparation, writing skills, left-handed child, game method, graphic skills.*

В умовах гуманізації і демократизації системи освіти, широкої варіативності діючих програм виховання і навчання дітей у дошкільних закладах та початкових класах школи, все більш актуальною стає проблема забезпечення наступності дошкільної і молодшої шкільної ланок освітньої системи. Вона найбільш гостро виявляється на практиці в недостатній готовності дітей до систематичного навчання в школі, занадто тривалій адаптації деяких першокласників до нових для них умов навчальної праці [1].

Одним із важливих аспектів розвитку дошкільника в період підготовки до школи є формування у нього навичок письма.

Підготовка до письма є одним із найбільш складних етапів підготовки дитини до систематичного навчання. У дошкільному віці важлива саме підготовка до письма, а не навчання йому, що призводить до формування неправильної техніки письма. Це обумовлюється психофізіологічними особливостями шестирічної дитини. Особливо коли мова йде про ліворуку дитину [1; 2].

У контексті сучасної особистісно орієнтованої дошкільної освіти, в основі якої лежить принцип «дитиноцентризму» та педагогіка розуміння, особливої ваги набуває проблема визначення та прийняття ліворуких дітей.

Сучасні наукові дослідження довели, що ліворукість – це не примха дитини, а психофізіологічне явище, що зумовлене відмінностями у розподілі функцій між півкулями мозку. Питання проблеми ліворукості і досі залишається невирішеним, а тому й актуальним. Здебільшого це пов'язано з тим, що поки не створено ідеальних умов для життя ліворуких дітей у сучасному «криворукому світі», це стосується і методик навчання зазначеної категорії дітей [3].

Проблема навчання ліворуких дітей є актуальною та практично значущою для сучасної початкової школи, оскільки вчителі недостатньо володіють інформацією щодо причин виникнення ліворукості та лівості, особливостей прояву труднощів під час засвоєння ліворукими дітьми навчальних предметів та недостатньо обізнані у питаннях профілактики шкільних труднощів та педагогічної допомоги цим дітям, зокрема під час формування у них навичок письма.

Підготовка до письма – це надзвичайно важливий вид занять із ліворукою дитиною. Це особлива система покрокових занять, де важливо все: поза дитини під час писання, як вона тримає ручку (олівець), як лежить аркуш паперу або зошит, як виконуються елементарні графічні рухи. Тому підготовка до письма ліворуких дітей має розпочинатися ще до вступу їх до школи [4].

Проблема дослідження ліворукості порушувалась у працях багатьох вчених: М. Безруких, Н. Брагіної, Т. Доброхотової, І. Сфимової, М. Князєвої, А. Куприкова, А. Семенович, О. Семерницької та ін.

У зв'язку із збільшенням нині кількості ліворуких дітей та амбідекстрів (дворуких), навчання і виховання зазначеної категорії дітей є актуальною проблемою дошкільної освіти.

Метою нашої статті є обґрунтування педагогічних умов формування навичок письма у ліворуких дітей.

Дослідження проходило у два етапи, перший з яких був спрямований на виявлення наявності та характеру ліворукості у дітей; виявлення рівнів сформованості графічних навичок письма у дітей; здійснення порівняльного аналізу рівня готовності до оволодіння графічними навичками праворуких та ліворуких дітей. На другому етапі здійснювалась експериментальна перевірка комплексних педагогічних впливів, спрямованих на формування у старших дошкільників навичок письма.

Констатувальний етап експерименту передбачав застосування системи діагностичних завдань, спрямованих на визначення рівня розвитку у дітей дрібної моторики руки, зорово-моторної координації, просторових уявлень.

З метою виявлення наявності та характеру ліворукості у дітей було використано методику визначення провідної руки дитини В. Вільдавського та М. Князевої [5], що містить цікаві ігрові завдання, підібрані з урахуванням способів маніпулювання, яке притаманне дітям дошкільного віку. Серед запропонованих дітям завдань були: малюнок на вільну тему (спочатку однією, а потім іншою рукою), викладання пазлів, будівництво із сірників, гра з м'ячем, створення колажу, нанизування намиста тощо.

Рівень розвитку дрібної моторики руки дитини визначалося за допомогою діагностичного завдання «Біг по стежинці».

Для оцінки ступеня сформованості зорово-моторної координації використовувався субтест Керна, який дав змогу виявити найпроблемніші її моменти (завдання «Змальовування групи крапок»).

З метою визначення рівня розвитку просторових уявлень використовувалося діагностичне завдання «Склади фігуру із паличок».

Визначення рівня готовності старших дошкільників до оволодіння писемним мовленням здійснювалось на основі моніторингу графічних умінь дітей старшого дошкільного віку.

На основі результатів констатувального етапу експерименту ми прийшли до висновку, що більшість дітей старшого дошкільного віку (праворукі та ліворукі) мають низький та середній рівень розвитку дрібної моторики руки, зорово-моторної координації, просторових уявлень, що негативно позначається на якості формування у них навичок письма.

Формувальний етап експерименту мав на меті розвиток навичок письма як праворуких, так і ліворуких дітей. Він складався з кількох серій.

Перша серія дослідження була побудована на використанні ігор та ігрових вправ з розвитку у дітей навичок письма, які були згруповані у кілька блоків залежно від того, які функції дитини тренуються під час їх

виконання: розвиток зорово-моторної координації, розвиток сприймання фігури на тлі інших і константність сприймання, розвиток у дітей просторових уявлень, розвиток моторного компонента навички письма.

Перший блок вправ передбачав розвиток зорово-моторної координації у дітей. Завдання цього блоку були спрямовані на вироблення у дітей здатності точно співвідносити сприймання зорових образів з відповідними рухами, контролювати свої рухи відповідно до заданих умов. З цієї метою дошкільникам було запропоновано низку ігор та вправ.

Для вироблення диференціації правої і лівої частини тіла проводилися такі вправи: показати праву руку, потім – ліву, підняти праву руку, потім – ліву; показати предмет лівою (правою) рукою, взяти предмет правою (лівою) рукою. Після уточнення мовних позначень правої і лівої руки проводилися вправи на розрізнення інших частин тіла: правої і лівої ноги, правого та лівого ока, правого та лівого вуха.

Другий блок вправ передбачав розвиток сприймання фігури на тлі інших та константність сприймання. Прикладом такої вправи може бути ігрова вправа «Хто з ким розмовляє?». Для виконання цієї вправи телефонні трубки були позначені різними кольорами. Дитині пропонували простежити зором кожну лінію і знайти, хто з казкових персонажів з ким розмовляє. Якщо дитині було важко знайти і простежити зором кожну лінію, пропонували вести лінію пальчиком.

Третій блок складався із вправ, що були спрямовані на розвиток у дітей просторових уявлень. Особлива увага приділялась ліворуким дітям, які в силу своєї природи, мають дещо гірші показники розвитку просторових уявлень.

Для виконання вправи «Складання цілого зображення з окремих його частин» був підготовлений набір різних зображень: іграшок, тварин, транспорту. Малюнки розрізалися на кілька частин. Використовувалися різні варіанти завдань: пропонувалося дитині скласти зображення за уявою, без зразка; скласти за зразком – цілісним зображенням; скласти фігуру за розкресленим на відповідні частини зразком. Дітям, які швидко справились з завданням, пропонувався ускладнений варіант: скласти дві різні за розміром фігури із змішаних до купи більших і менших частинок. На закріплення понять «ліворуч», «праворуч» використовувалася вправа «Ліворуч – праворуч – у центрі». Дитині давали аркуш паперу, у центрі якого розміщувалась пірамідка, по обидві сторони від неї – геометричні фігури. Дітям пропонувалося назвати геометричні фігури, розташовані праворуч; обвести олівцем всі фігури ліворуч від пірамідки.

У процесі виконання дітьми завдань використовувалося словесне заохочення. У випадку ліворукої дитини це сприяло активізації її діяльності.

Для того щоб діти добре володіли дрібними рухами руки, для виконання графічних дій використовувалися вправи на виконання точних рухів, чітко узгоджених з певною умовою. Цьому завданню було

підпорядковано четвертий блок вправ «Розвиток моторного компонента навички письма».

Дітям пропонувалися спеціальні вправи в ігровій формі, які допомагали швидше й якісніше сформувати вміння штрихувати. Це вправи на: наведення пунктирних ліній; обведення трафаретів тварин за пунктиром, штрихування їх по клітинках; обведення трафаретів, штрихування їх у різних напрямках різними лініями, півовалами.

Запропоновані завдання тренували графічну навичку, сприяли усвідомленню та автоматизації процесу правильного штрихування складних композицій, запам'ятовуванню образів предметів, що штрихуються.

Старшим дошкільникам найбільше сподобались ігрові вправи на домальовування, які також сприяли розвиткові графічних навичок.

Наступна серія експериментальної роботи передбачала написання елементів літер – найскладнішого виду підготовчих вправ до письма. Від того, як педагог навчить дітей зображувати основні елементи, залежить у подальшому написання самих букв, складів, слів і речень.

Ефективність оволодіння старшими дошкільниками навичками письма визначається цікавою формою проведення й адекватним змістом, що відповідає поставленій меті [6]. Сюжетна й ігрова форма занять з підготовки руки дитини до письма допомагала підтримувати інтерес до діяльності, викликала бажання оволодіти нею.

В експериментальній роботі з дітьми віддалася перевага міні-заняттям (колективним, індивідуально-груповим, індивідуальним), що дало змогу врахувати міру зацікавленості, інтересу дітей, дозування завдань. Сюжетно-ігрова форма занять, виконання графічних завдань від імені казкового персонажа створювали на занятті невимушену атмосферу, стимулювали до діяльності. Крім цього, поглиблювалися, закріплювалися, систематизувалися знання дітей про довкілля.

Застосування художньо-зорових образів дозволило активізувати пізнавальну діяльність дітей, підвищити інтерес до занять з підготовки руки дитини до письма і сформувати навички письма в дітей з опорою на візуальне мислення, притаманне для їх віку.

Займаючись із ліворукими дітьми, педагоги працювали над розвитком сумісних дій обох рук. Використовувалися різноманітні ігри, вправи, що розвивають координацію рухів пальців і кистей обох рук [7].

Одним із найпростіших завдань, які виконували діти, було малювання симетричних зображень за зразком одночасно обома руками. Наприклад, дітям пропонувалося намалювати ялинку. Спочатку діти уважно розглядали малюнок, з'ясовували, що він складається з двох однакових частин. Потім увага дітей зверталася на стрілочки, які показували напрями рухів рук, зображувалася ялинка кілька разів «у повітрі» одночасно обома руками, наводився зразок пальцями по паперу. Лише після цього, узявши в руки

два зелені олівці, діти ставилися одночасно на точку, яка вказувала на початок малюнка, і зображувалася ялинка.

Для складнішої роботи використовувалися спеціальні розмальовки, у яких малюнки наводилися лівою і правою рукою одночасно чи послідовно з подальшим розфарбуванням.

Для зміцнення пальців ведучої руки використовувалися ножиці. Для ліворуких дітей застосовувалися спеціальні ножиці, призначені для роботи лівою рукою. Перед роботою з ножицями дітям пояснювалися правила безпеки при користуванні ними. Головне в роботі з ножицями та папером – забезпечення координації рухів пальців та п'яти руки, синхронної роботи обох рук, оскільки при виконанні вправ за допомогою ножиців потрібно притримувати папір однією рукою, а іншою – різати. При цьому дитина навчається слухати й розуміти вказівку дорослого, виконувати завдання за зразком і звіряти з ним свою роботу.

Дошкільникам пропонувалися завдання, пов'язані із складанням сюжетного малюнка з окремих частин. Кожній дитині давалися розкреслений малюнок і картка, на якій були подані в будь-якому порядку всі його частини. Їх потрібно було охайно вирізати й наклеїти на зразок.

У ході індивідуальної роботи вихователі мали можливість спостерігати за тим, як діти виконують вправи. Різні види вправ викликали у дітей позитивний емоційний настрій. Діти раділи не тільки від процесу роботи, а й від отримання позитивного результату.

Не завжди з поставленими завданнями діти справлялись однаково успішно, виникали й труднощі. Зокрема, у ліворуких дітей труднощі виникали при написанні таких елементів букв, як похила лінія із заокругленнями унизу, вгору, подовжена похила з петлею вгору, правий півовал; петлю зображували занадто вузькою або занадто широкою. Ліворукі діти відчували деякі труднощі і при складанні малюнка, розрізаного на кілька частин, що виявлялись у багаторазовому переміщенні окремих деталей малюнка, більшій кількості затраченого часу.

Порівняльний аналіз рівнів сформованості навичок письма праворуких та ліворуких дітей після проведення формувального етапу експерименту дозволив зробити висновок про те, що позитивні зміни в оволодінні навичками письма відбулися як у праворуких, так і в ліворуких дітей. Деякі показники у них виросли майже вдвічі. Однак, у ліворуких дітей процес навчання письма відбувався дещо повільніше, що пояснюється моторною загальноманією дітей-лівшів.

Результати контрольного етапу експерименту засвідчили, що окремі ліворукі діти у розвитку дрібної моторики руки, зорово-моторної координації, просторових уявлень нічим не поступаються праворуким одноліткам. Це свідчить про ефективність методики формування навичок письма у старших дошкільників, а також про можливість досягнення якісних результатів в

оволодінні ліворукими дітьми писемним мовленням в порівнянні з праворукими дітьми.

Важливими педагогічними умовами успішного розвитку навичок письма у ліворуких дітей є: забезпечення позитивного емоційного фону занять, застосування ігрових методів навчання, здійснення індивідуального підходу до дітей у навчанні.

Паралельно з формуванням технічних (вміння користуватися правильним способом письма) і графічних (вміння правильно зображувати букви та їх поєднання) навичок слід формувати загальнонавчальні вміння і навички, які безпосередньо впливають на графічне зображення літер, зокрема: правильно сидіти за партою, тримати ручку і зошит під час письма, орієнтуватися в розліновці зошита тощо. Специфіка цього етапу роботи з формування навичок письма у ліворуких дітей зумовлена специфікою навчання письма даної категорії дітей (відповідне положення зошита, правильне тримання ручки, олівця тощо).

У зв'язку з цим у роботі з праворукими та ліворукими дітьми необхідно враховувати психофізіологічні відмінності між ними (ліворукі діти більш вразливі, емоційні, схильні до швидкої стомлюваності, їм властиві погана зорово-моторна координація, складності концентрації і переключення уваги тощо) [8].

Під час проведення занять з підготовки до письма ми намагалися частіше робити паузи, проводили фізкультхвилинки, пальчикові ігри та вправи, які викликали у дітей позитивні емоції, сприяли розвитку мовлення.

Успішність оволодіння навичками письма ліворуких дітей значною мірою залежатиме від того, наскільки активно ці якості будуть розвиватися у педагогічному процесі дошкільного закладу при належній підготовці педагогів, що зводиться до опанування особливою методикою навчання письма ліворуких дітей, формування вмінь організувати робочий простір. Цілеспрямований підхід до ліворуких дітей сприятиме розвитку тих психофізіологічних факторів, які є важливими для успішного оволодіння писемним мовленням.

Таким чином, розроблені й експериментально перевірені педагогічні умови формування навичок письма у ліворуких та праворуких дітей старшого дошкільного віку дозволили оптимізувати процес підготовки руки ліворуких дітей до письма завдяки врахуванню психологічних особливостей особистості дитини-лівші та здійсненню індивідуального підходу до кожної дитини.

Список використаних літературних джерел

1. Богуш Алла, Маліновська Наталія. Перші кроки грамоти: передшкільний вік. Київ, 2016. 424 с.

2. Целова І. В. Навчаємо письмо ліворуких дітей. *Початкова школа*. 2010. № 4. С. 71–72.

3. Прищепя О. Проблеми навчання письма дітей, які пишуть лівою рукою. *Початкова школа*. 2010. № 5. С. 10–13.
4. Погуляйло Т. В. Специфіка навчання письма ліворуких дітей. *Початкове навчання та виховання*. 2010. № 12. С. 5–11.
5. Дитина-лівша. Діагностика, корекція. Підготовка до школи. Упоряд. Л. В. Туріщева. Харків, 2010. 192 с.
6. Манько Н. Підготовка ліворуких дітей до оволодіння графічною навичкою письма. *Початкова школа*. 2007. № 3. С. 21–24.
7. Кондратенко Л. О., Макіна Л. Б., Прищепя О. Ю. Зошит для підготовки до письма ліворуких і праворуких дітей. Київ, 2010. 36 с.
8. Зубік Н. В. Підготовка ліворукої дитини до навчання письма. *Початкове навчання та виховання*. 2005. № 16–18. С. 38–52.

References

1. Bohush Alla, Malinovska Nataliia. (2016). Pershi kroky hramoty: peredshkilnyy iik. Kyiv (In Ukrainian).
2. Tsepova I. V. (2010). Navchaimo pysma livorukykh ditei. *Pochatkova shkola (Elementary School)*, 4, 71–72 (In Ukrainian).
3. Pryshchepa O. Problemy navchannia pysma ditei, yaki pyshut livoiu rukoiu. *Pochatkova shkola (Elementary School)*, 5, 10–13 (In Ukrainian).
4. Poguliaylo T. V. (2010). Spetsyfika navchannia pysma livorukykh ditei. *Pochatkove navchannia ta vykhovannia (Elementary education and upbringing)*, 12, 5–11 (In Ukrainian).
5. Dytyna-livsha. Diahnostyka, korektsiia. Pidhotovka do shkoly. (2010). Editor L. V. Turishcheva. Kharkiv (In Ukrainian).
6. Manko N. (2007). Pidhotovka livorukykh ditey do ovobodinnya hrafichnoy navychkoyu pysma. *Pochatkova shkola (Elementary School)*, 3, 21–24 (In Ukrainian).
7. Kondratenko L. O., Makina L. B., Pryshchepa O. Y. (2010). Zoshyt dlia pidhotovky do pysma livorukykh ta pravorukykh ditei. Kyiv (In Ukrainian).
8. Zubik N. V. (2005). Pidhotovka livorukoi dytyny do navchannia pysma. *Pochatkove navchannia ta vykhovannia (Elementary education and upbringing)*, 16–18, 38–52 (In Ukrainian).

Рецензент: д.пед.н., професор Петренко О. Б.